

Van een buitgerichte aanpak naar de aanpak van criminele geldstromen

Financial crime scripting

Thom Snaphaan¹, Manon Kostense², Richard Oranje³ & Teun van Ruitenburg⁴

De financiële aanpak van georganiseerde criminaliteit kan tot op heden hoofdzakelijk gekenschetst worden als buitgericht. Het toegenomen aantal strafrechtelijke witwaszaken en de aandacht voor het afpakken van crimineel vermogen zijn tekenend voor deze tendens. Deze aanpak heeft een belangrijk nadeel: het situeert zich namelijk per definitie aan de achterkant van het criminele proces en dat zorgt ervoor dat men in de aanpak van deze vormen van criminaliteit letterlijk achter de feiten aan blijft lopen. In dit artikel introduceren we een analytische methode die recht doet aan de brede financiële aspecten van winstgedreven criminaliteit.

Dat de meeste vormen van georganiseerde criminaliteit gericht zijn op financieel gewin, behoeft weinig toelichting. Deze vormen van criminaliteit worden niet voor niets winstgedreven criminaliteit genoemd (Albanese, 2021; Naylor, 2003). De morele overtuiging '*misdaad mag niet lonen*' en de resulterende aanpak van het afpakken van crimineel vermogen om de crimineel op een plek te raken waar het hen pijn doet, namelijk in de portemonnee, won in de begin jaren negentig aan populariteit in de strijd tegen

georganiseerde criminaliteit. Vandaag de dag domineert deze visie nog steeds de huidige politieke en publieke debatten en het beleid op het gebied van rechtshandhaving. Het toegenomen aantal strafrechtelijke witwaszaken en de aandacht voor het afpakken van crimineel vermogen zijn tekenend voor deze tendens (zie Openbaar Ministerie, 2022).

De loutere focus op het afpakken van crimineel vermogen heeft echter een belangrijk nadeel. De focus gaat namelijk rechtstreeks naar de 'buit'. Alhoewel het afpakken van wederrechtelijk verkregen voordeel een belangrijke rol speelt in de aanpak van georganiseerde criminaliteit zou het slechts het sluitstuk van de financiële aanpak moeten zijn. Deze aanpak behelst immers een breed scala van

¹ Senior onderzoeker bij het Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht (V&V) van Avans Hogeschool en tevens doctoraatsonderzoeker aan de vakgroep Criminologie, Strafrecht & Sociaal Recht van de Universiteit Gent, België.

² Medewerker opsporing, Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD).

³ Operationeel Specialist D, Financieel Rechercheur bij NXT.Financieel Opsporen, Dienst Specialistische Operaties, Landelijke Eenheid, Politie Nederland.

⁴ Lector Ondermijning bij het Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht (V&V) van Avans Hogeschool en senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

onderzoeksactiviteiten waarmee inzicht kan worden verkregen in het beheer en de besteding van geld en goederen. Op dit moment zien we de aandacht verschuiven van het afpakken van crimineel vermogen naar de aanpak van criminele geldstromen. Zo wordt binnen de politiek en ministeries inmiddels veelvuldig over criminele geldstromen gesproken en geschreven, en hebben ook het Openbaar Ministerie en de Politie Nederland dit in de organisatie verankerd. Bij de Politie Nederland had men in het verleden (intensiverings)programma's FinEc (Financieel-Economische Criminaliteit), en nu het programma 'Criminele Geldstromen'. Bij het Openbaar Ministerie zijn thema's als afpakken en witwassen tegenwoordig ondergebracht in teams criminele geldstromen. De vraag die daarbij rijst is wat criminele geldstromen dan exact inhouden en hoe we dat conceptueel onderscheiden en verhouden tot vormen van financieel-economische criminaliteit en winstgedreven delicten.

Alhoewel het afpakken van wederrechtelijk verkregen voordeel een belangrijke rol speelt in de aanpak van georganiseerde criminaliteit zou het slechts het sluitstuk van de financiële aanpak moeten zijn.

In dit artikel adresseren we deze twee ontwikkelingen. Ten eerste hoe we kunnen evolueren van een buitgerichte naar een geldgerichte (of breder: waardegerichte) aanpak van criminaliteit. Ten tweede wat we dan concreet verstaan onder criminele geldstromen. Dit laatstgenoemde heeft ook betrekking op het tastbaar maken van deze financiële begrippen voor de rechtshandhaving; wat kunnen we hiermee in opsporingsonderzoeken en de integrale aanpak van criminaliteit?

Van buitgericht naar geldgericht rechercheren

Het financieel aspect in de opsporing van georganiseerde criminaliteit krijgt invulling middels financieel rechercheren. Dit financieel rechercheren is niet nieuw (Faber & van Nunen, 2002; van de Bunt, 1996) en komt voort uit de bestrijding van de financieel-economische criminaliteit in het algemeen en van fraude in het bijzonder (Nelen & Sabee, 1998). Diverse ontwikkelingen hebben echter geleid tot een versmalling van dit financieel rechercheren tot buitgericht rechercheren, waardoor het gelijkgesteld wordt aan de ontneming, zoals de wijzigingen in de ontnemingswetgeving in 1993 en later (in 2001) de zelfstandige strafbaarstelling van witwassen. Met de invoering van een aparte ontnemingsprocedure en introductie van het strafrechtelijk financieel onderzoek (s.f.o.) dat speciaal is gericht op het vaststellen van de omvang van het wederrechtelijk verkregen voordeel, worden de ontnemingszaak en de hoofdzaak gericht op de dader en het strafbare feit van elkaar gescheiden. Beide procedures hoeven niet synchroon te lopen, waardoor het financieel onderzoek veelal pas wordt gestart als het tactisch opsporingsonderzoek bijna is afgerond (Nelen & Sabee, 1998). Volgens van de Bunt (1996) heeft het argument voor de ontneming, namelijk dat misdaad niet mag lonen, een tekortkoming: *'Het financiële aspect hangt er eigenlijk een beetje bij, via de buit – zo is de redenering – wordt het eigenlijke probleem aangepakt, namelijk gepleegde misdrijf.'* (p. 16). Terwijl juist door het misdaadgeld, de kern (het motief) van winstgedreven criminaliteit, de verweving plaatsvindt tussen georganiseerde misdaad en de wettige samenleving: van misdaadgeld gaan grote verlokkingen uit op de samenleving en het wegsluizen van misdaadgeld is een potentiële bedreiging voor de economie en de integriteit van het financiële stelsel.

De focus op criminele geldstromen impliceert een nadrukkelijker aansluiting bij het crimineel bedrijfsproces en het gerelateerd verdienmodel. Het financieel rechercheren beoogt het blootleggen van de geldstromen – inzicht verkrijgen in het beheer en besteding van geld en goederen – echter

niet als doel op zich, maar als hulpmiddel. Het kan namelijk bijdragen aan meer inzicht in de aard en werkwijze van criminele organisaties en zo ook leiden naar bewijs van crimineel handelen. Daarnaast kan financiële informatie op zichzelf staan eveneens als bewijs dienen. Door deze verbreding in denken en kijken – financieel rechercheren is vanuit deze optiek namelijk geen nieuwe of aparte opsporingsmethode – kan het feiten aan het licht brengen die met de traditionele wijze van rechercheren onbekend zouden zijn gebleven (De Doelder, 1996). Al sinds de start van het project 'financieel rechercheren' in 1996 wordt getracht financieel rechercheren integraal onderdeel te laten zijn van het reguliere opsporingsproces. Dit project leidde echter tot een verdere specialisatie van financieel rechercheren en groeide uit tot een specialisme op het gebied van de bestrijding van financieel-economische criminaliteit (Morée et al., 2014). Financieel rechercheren is ten opzichte van financieel-economische criminaliteit moeilijker te beperken tot een bepaald domein door het transversale karakter van criminele geldstromen: het gaat over alles en iedereen (Faber & van Nunen, 2002). Dit in combinatie met de wetgeving die sterk is geënt op de activiteiten inzake het ontnemen van wederrechtelijk verkregen voordeel heeft ertoe geleid dat de criminele geldstromen in de opsporing tussen wal en schip vallen. Het is een blijvende uitdaging om het financieel perspectief de aandacht te geven die het verdient, en de situatie is ook de laatste decennia niet significant verbeterd; in dit verband werd door het Openbaar Ministerie ook wel gesproken van '*een kwart eeuw moeizame financiële opsporing*' (van der Burg & Klerks, 2019, p. 212).

Een grote uitdaging op vlak van (financiële) intelligence

De vraag rijst waarom het dan zo'n uitdaging is om de vinger te krijgen achter die financiële aspecten. Laat er geen misverstand over bestaan: dit is zonder twijfel het *best kept secret* als het gaat om winstgedreven criminaliteit omdat het direct raakt aan het motief. Het financieel gewin is het doel, en daarom zal de crimineel alles doen om dat zo goed mogelijk af te schermen. Daar komt bij dat het landschap van partnerorganisaties, dat verantwoordelijk is voor de preventie en bestrijding van criminaliteit, zachtst gezegd versnipperd is. Er bestaat een algemene opsporingsdienst (Politie Nederland), bijzonder opsporingsdiensten, inspectiediensten, toezichthouders, private beveiliging, poortwachters, bestuurlijke partners, en ga zo maar door. Allemaal hebben ze een belangrijke rol in de aanpak van criminaliteit, maar deze diversiteit zorgt ook voor een versnippering van (relevante) informatie.

Dit is zonder twijfel het best kept secret als het gaat om winstgedreven criminaliteit omdat het direct raakt aan het motief.

Om tot een effectieve aanpak te komen, is het noodzakelijk om dit te baseren op een omstandige intelligencepositie op basis waarvan beredeneerde keuzes gemaakt kunnen worden. Alleen door te weten hoe een fenomeen, een samenwerkingsverband en/of 'de' criminele economie werkt, kunnen passende interventiekansen worden geïdentificeerd. Er zijn dus methoden en technieken nodig om data en informatie op een eenduidige manier te borgen, en die toelaten om – ingebed in bestaande kennis – actiegericht informatie (i.e., intelligence) te genereren, te organiseren en te systematiseren. Dit laatste is precies de basisgedachte achter crime scripting (zie Neve, 2021; Snaphaan, 2021) en die link vormde de aanleiding om na te denken of een *financial crime script* zicht kan geven op de financiële aspecten van winstgedreven criminaliteit.

Financial crime scripting

Financial crime scripting is een analytische methode, die voortbouwt op de bestaande crime scripting methode. Crime scripting is een methode die tot doel heeft om de kennis over procedurele aspecten en omstandigheden van specifieke vormen van criminaliteit te genereren, organiseren en systematiseren (Cornish, 1994). Met behulp van deze methode kan intelligencegestuurd werken in de praktijk concreet vormgegeven worden. Door data, informatie en kennis op een eenduidige manier te classificeren en te contextualiseren binnen het procedureel raamwerk van een specifieke vorm van criminaliteit, wordt intelligence gegenereerd. Het wegzetten van deze informatie tegen een uniforme 'ruggengraat' zorgt ervoor dat inzicht wordt geboden in de beschikbare data, kennis en informatie, en wordt tegelijkertijd zichtbaar waar kennishiaten zitten. Dit raamwerk biedt ook handvatten om interventies in het crimineel proces te kaderen, waardoor de beschikbare kennis zowel inhoudelijk (in de vorm van interventies) als procesmatig (in de vorm van kennisnaden) actiegericht wordt gemaakt. Alhoewel crime scripting zonder meer bijdraagt aan de kennis over criminele (bedrijfs)processen en de modi operandi van criminelen, is tegelijkertijd duidelijk dat er nog veel zicht ontbreekt op de bijbehorende financiële processen en structuren (van Santvoord & van Ruitenburch, 2022).

Met *financial* crime scripting worden financiële componenten toegevoegd aan de methode van crime scripting. De methode is hoofdzakelijk toepasbaar op en biedt waardevolle inzichten voor de analyse van alle vormen van winstgedreven criminaliteit. Juist omdat bij dit soort delicten financieel gewin voorop staat, is het waardevol om financiële aspecten in het crime script centraal te stellen. Daarnaast trachten we in de politieke of criminologische analyses de rol van de financiële stromen in het crimineel (logistiek) bedrijfsproces de plaats te geven die het verdient en scheppen we ook mogelijkheden voor de integratie van de andere twee stromen, te weten de goederenstroom en de informatiestroom. Met andere woorden: waar de crime script methode zich focust op de procedurele of logistieke aspecten van specifieke vormen van criminaliteit, biedt financial crime scripting de mogelijkheid om zicht te krijgen op de financiële aspecten van criminaliteit, om zodoende het inzicht in de criminele bedrijfsprocessen en gerelateerde geldstromen en verdienmodellen te vergroten. In die zin kan financial crime scripting dus gezien worden als de ruggengraat van de financiële intelligence. Het gaat nadrukkelijk niet uitsluitend om het opmaken van een crime script voor financieel-economische criminaliteit (zoals specifieke vormen van fraude en witwassen), maar om het toevoegen van financiële componenten in crime scripts van diverse vormen van (winstgedreven) criminaliteit. Uiteindelijk wordt beoogd dat, middels deze financiële intelligence, de actiegerichtheid ook meer financieel georiënteerd zal zijn.

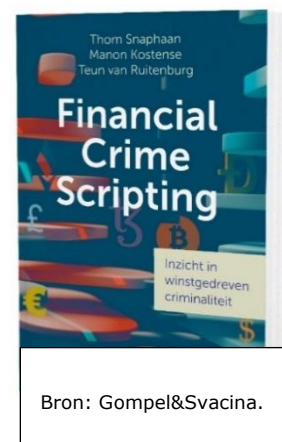
Deze financiële componenten relateren aan verschillende bestaande componenten van een crime script, zo zijn er financiële rollen (d.w.z. rollen die louter financiële activiteiten uitvoeren), zijn er financiële aspecten verbonden aan de primaire activiteiten in het script en zijn relaties (c.q. kruisverwijzingen) te maken met secundaire activiteiten (d.w.z. andere crime scripts, zoals die van financieel-economische delicten). Bijzondere aandacht gaat uit naar de primaire activiteiten van een crime script, dat zijn handelingen die direct relateren aan het crime script in kwestie. Zo is het uithalen van cocaïne een primaire activiteit in het crime script cocaïnehandel. Op dit niveau kunnen de opbrengsten, kosten, vorm van betaling en afwikkeling van betaling in kaart worden gebracht.

Hierdoor wordt inzicht geboden in de criminele geldstromen; deze kunnen immers letterlijk aangewezen worden in het financial crime script, omdat het een transactie vormt tussen twee of meerdere rollen. Tevens maakt dit vervolganalyses mogelijk, zoals het includeren van financieel kapitaal in sociaal-netwerkanalyses of een (standaard)berekening van het wederrechtelijk verkregen voordeel op rolniveau.

Met financial crime scripting wordt getracht de focus van financieel rechercheren te verbreden van buitgericht naar geldgericht en integraal onderdeel te laten zijn van het 'reguliere' of primaire opsporingsproces. Wat financial crime scripting hoofdzakelijk onderscheidt van bestaande werkwijzen, is dat er – zoals de Swart en collega's (2021) dat noemen – sprake is van een '*adequate inbedding van de financiële component*' (p. 138). Het faciliteert bovendien de samenwerking tussen verschillende disciplines (zoals tactische en financiële recherche), verschillende organisaties (zoals Politie Nederland en de FIOD) en verschillende landen (zoals Nederland en België). Daarnaast kan het ook een brug slaan tussen opsporing, intelligence en specialismen – aansluitend bij de houtschoolgedachte – omdat gezamenlijk naar eenzelfde beeld wordt toegewerkt. Crime scripting in het algemeen (en financial crime scripting in het bijzonder) past goed bij een zogeheten probleemgeoriënteerde aanpak van criminaliteit (Goldstein, 1979), waarbij niet de manier waarop de aanpak ervan is georganiseerd, maar het probleem centraal staat.

Wat financial crime scripting hoofdzakelijk onderscheidt van bestaande werkwijzen, is dat er sprake is van een adequate inbedding van de financiële component.

Tot slot kan financial crime scripting een waardevolle basis zijn voor vervolganalyses. Hierbij kan gedacht worden aan sociale-netwerkanalyses, maar bijvoorbeeld ook aan een datagedreven benadering middels indicatoren, barrièremodellen of een basis voor een standaardberekening in het kader van het afpakken van wederrechtelijk verkregen voordeel. Voor meer informatie hieromtrent, verwijzen we de geïnteresseerde lezer naar **Financial crime scripting: Inzicht in winstgedreven criminaliteit** (Snaphaan, Kostense & van Ruitenburg, 2023).

Van papier naar praktijk

Van 2020 tot en met begin 2022 heeft team Xplore (een samenwerking tussen het Functioneel Parket van het Openbaar Ministerie en de FIOD) gewerkt aan de uitwerking van de methode en de oplevering van een *proof-of-concept*. Dit heeft geleid tot een engagement aan de kant van de FIOD en de Politie Nederland om met de methode verder aan de slag te gaan bij de aanpak van winstgedreven criminaliteit. Concreet zal dit jaar (2023) een pilotopleiding worden uitgerold binnen Politie Nederland, met de ambitie om het vanaf 2024 aan te bieden in het onderwijsaanbod aan de Politieacademie. Zowel bij de Politie als bij de FIOD, alsook bij andere bijzondere opsporingsdiensten, wordt momenteel verkend hoe de methode ingebed kan worden in het intelligenceproces. Tot slot hopen we dat deze methode ook voor wetenschappelijk onderzoek handvatten biedt om nader onderzoek te verrichten naar de rol van financiële aspecten in (de aanpak van) georganiseerde

criminaliteit. Dit kan gerealiseerd worden door bijvoorbeeld *'te beginnen bij een specifiek en afgebakend delicttype (dus niet 'fraude'), waarbij kennis van onder meer de logistieke en financiële kenmerken van het desbetreffende criminele bedrijfsproces de basis vormt voor een omvangschatting.'* (Kruisbergen, 2021, p. 65).

Over de auteurs

Thom Snaphaan MSc is werkzaam als senior onderzoeker bij het Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht (V&V) van Avans Hogeschool en is tevens doctoraatsonderzoeker aan de Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht van de Universiteit Gent. Hij werkte eerder als criminoloog bij het Functioneel Parket van het Openbaar Ministerie. In die rol was hij in de periode 2021-2022 projectleider van het project Financial Crime Scripting.

Manon Kostense LLM is werkzaam als medewerker opsporing bij de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD). In deze functie was zij van 2020 tot en met 2022 werkzaam als projectmedewerker bij het project Financial Crime Scripting.

Richard Oranje EMTP is werkzaam als strategisch operationeel specialist bij Politie Nederland, NXT. Financieel Opsporen van de Landelijke Eenheid. Hij is mede-initiatiefnemer van de training FCS die in het najaar van 2023 gegeven zal worden.

Dr. **Teun van Ruitenburg** is werkzaam als lector Ondernijning bij het Centre of Expertise Veiligheid & Veerkracht (V&V) van Avans Hogeschool en als senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR). Bij de initiatie van het project werkte hij als criminoloog bij het Functioneel Parket van het Openbaar Ministerie. Hij was in 2020 projectleider van het project Financial Crime Scripting.

Referenties

- Albanese, J. S. (2021) Organized crime as financial crime: The nature of organized crime as reflected in prosecutions and research. *Victims & Offenders: An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice* 16(3), 431-443.
<https://doi.org/10.1080/15564886.2020.1823543>
- de Doelder, H. (1996). Financieel rechercheren: Blik op de toekomst. *Justitiële Verkenningen*, 22(9), 70–74.
- de Swart, L. N., op 't Hoog, G. P. J. M., Slot, B. M. J., & Winkel, A. (2021). *Kansen en knelpunten binnen de financiële opsporing*.
<https://www.politiewetenschap.nl/publicatie/politiekunde/2021/kansen-en-knelpunten-binnen-de-financiële-opsporing-360/>
- Faber, W., & van Nunen, A. A. A. (2002). *Het ei van Columbo? Evaluatie van het project Financieel Rechercheren*. Faber Organisatievernieuwing.
- Goldstein, H. (1979). Improving policing: A problem-oriented approach. *Crime & Delinquency*, 25, 236–258.
- Kruisbergen, E. W. (2021). Het witwassen van criminele winsten. Over feiten, fabels en vragen die je eigenlijk (nog) niet zou moeten stellen. *Justitiële Verkenningen*, 47(4), 47–68.
- Morée, R. J., Landman, W., & Bos, A. C. (2014). *Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie*.
<https://www.politiewetenschap.nl/publicatie/politiewetenschap/2014/speciaal-blauw-159>.
- Naylor, R. T. (2003). Towards a general theory of profit-driven crimes. *The British Journal of Criminology*, 43(1), 81–101.
- Neve, R. (2021). Crime scripting en het logistieke model van criminaliteit. *Tijdschrift voor de Politie*, 2021(3), 26–31.
- Openbaar Ministerie. (2022, 24 februari). *Intensievere aanpak criminele geldstromen wordt voorgezet*. <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2022/02/24/intensievere-aanpak-criminele-geldstromen-wordt-voortgezet>
- Politie. (2023, 13 juni). *32-jarige Amsterdammer aangehouden op verdenking van drugshandel en witwassen*. <https://www.politie.nl/nieuws/2023/juni/13/05-32-jarige-amsterdammer-aangehouden-op-verdenking-van-drugshandel-en-witwassen.html>
- Snaphaan, T. (2021). Licht, camera, actie! Een intelligence-gestuurde aanpak van criminaliteit met crime scripting. *Panopticon*, 42(6), 488–507.
- Snaphaan, T., Kostense, M., & Van Ruitenburg, T. (2023). *Financial crime scripting: Inzicht in winstgedreven criminaliteit*. Gompel&Svacina.
- van de Bunt, H. G. (1996). Financieel rechercheren is geen nieuw kunstje. *Justitiële Verkenningen*, 22(9), 15–21.
- van der Burg, G., & Klerks, P. (2019). Essentie van politiewerk: Visie van het Openbaar Ministerie. In E. Devroe, A. Schmidt, L. Gunther Moor & P. Ponsaers (Eds.), *De essentie van politiewerk* (pp. 205–216). Gompel&Svacina.
- van Santvoord, V. D., & van Ruitenburg, T. (2022). Financial crime scripting: Introducing a financial perspective to the Dutch cocaine trade. *The Police Journal*.
<https://doi.org/10.1177/0032258X221083449>